

DE REFORMATIE

Weekblad tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven

Onder redactie van Prof. Dr F. J. J. Buijendijk, Dr K. Dijk, Dr V. Hepp en Dr B. Wielenga

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; J. van Andel, 's-Gravenhage; N. Baas, Amsterdam; Prof. Dr H. Bavinck, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids, Mich., N.A.; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; Prof. Dr F. W. Groenheide, Amsterdam; Dr W. G. Harreinstein, Medan; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, Tiel; Dr B. A. Knoppers, Almelo; Dr J. G. Kunst, Arnhem; Dr H. W. Laman, Assen; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, Den Haag; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Prof. Dr J. Ridderbos, Kampen; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Gorchem; J. Schouten, Rotterdam; Dr W. J. A. Schouten, Kampen; Dr J. Thijss, Meppel; Dr H. W. van der Vaart Smit, 's-Gravenhage; Dr D. H. Th. Vollenhoven, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Anna-Jacoba-Polder; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:
Dr. V. HEPP, Paul Krugerstraat 55, Watergraafsmeer.

Drukkers-uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No 58 — Postrekening No 36000.

Abonnement: f 1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitel. en Ned. Indië f 7.50 (voor Amerika \$ 3) p. jaar.
Advertentieën: 35 ct. p. regel, Familieberichten 25 ct. p. regel.

INHOUD: Het gezang der gemeente V. — Uit de Schrift: Torenbouwers (Gen. 11:4). — Kerkelijk leven: De aanval van Dr Viascher VI. — Uit het politieke en sociale leven: Het Christelijk Nationaal Vakverbond. — Zending en Evangelisatie: Openluchtsamenkomsten. — Literatuur en Kunst: Christendom en Kunst I. — Perschoon. — Boekbespreking. — Stommen uit onze Kerken. — Kerknieuws.

HET GEZANG DER GEMEENTE.

IV. (Slot).

Deze artikelen handelen over de reformatie van het gemeentelijk gezang op de basis van den in gebruik zijden Psalmbond. Het eerste gaf een inleiding. Het tweede behandelde plaats en doel van het gezang der gemeente in den eeredienst. Het derde sprak over de Psalmen en de manier om die te zingen. Het gebrokkene ligt niet in de melodieën der Psalmen, die soms onzinnigbaar zouden zijn en niet met de woorden overeenkomen. Dat laatste bezwaar is nooit te ondervangen en men moet meer op het geheel dan op de deelen letten. En wat het eerste betreft, herstellende men den oorspronkelijken ritmischen zang. De bestaande methode denatureert de wijzen en maakt ook het pericopen zingen onmogelijk. Om deze verbeteringen in te voeren moeten catechisatie, school en zangverenigingen medewerken. Behoorlijk blijve het gezang statig. Volkomen doorvoering der oude toonaarden is niet wenschelijk.

Het laatste artikel dezer reeks zij bestemd voor eene bespreking van de manier, waarop de organisten hun taak tot leiding van het gezang der gemeente hebben te verrichten. Ik beperk me daartoe en schrijf niet over de taak en positie van den organist in het algemeen, omdat vooreerst zulk een onderwerp recht zou hebben op een afzonderlijke behandeling in een reeks artikelen, en ten tweede de door Dr Wielenga reeds aangekondigde stukken van den begaafden Amsterdamse organist Luijkenaar Francken meer bijzonder aan dat onderwerp gewijd zullen zijn.

Om te beginnen zou ik willen opmerken, dat het gebruik van het orgel bij het gezang der gemeente, door ons thans als de meest normale zaak ter wereld beschouwd, in de dagen onzer vaders volstrekt onbekend was. Men had wel de orgels in de kerken, doch deze deden alleen dienst voor concertgebruik vóór en na den dienst. Niemand dacht eraan, ze bij het zingen te benutten. Vandaar dan ook, dat onze vaders er zoo sterk tegen waren. Ik haal ten bewijze slechts het besluit van Dordrecht (1574) aan (art. 50 der kerkenorde van die Synode): „Aangaende het spelen der Orghelen in den Kercken houdt men dat het gantsch behoort afgheset te worden, volghende de leere Pauli, 1 Cor. 14:19. Ende hoewel men het alsnook in sommigen dezer Kercken alleen int eynde der predicationen gebruikte opt scheijden vanden volcke, soo dient nochtans meest om te doen vergheten, watmen te voren ghehoort heeft, ende is te besorgen dat het hierna tot supersitie ghebruikt sal worden, ghelijc het nu tot lichtvaardicheit dient; Twelek soo het afgeschaft ware, men soude den aelmosen bequamer aen de deuren int uijtgaen des volx versmelen, dan dat men sulcx int midden der predicatione tot groote hindernisse des dienste Gods doen moet”. Eerst in het midden der 17e eeuw is men ertoe gekomen, het orgel te gaan gebruiken ten dienste van het kerkgezag. En toen heeft het zijn recht in onze kerken zoo stevig vastgelegd, dat nu niemand meer erover denkt om het spelen der Orghelen in den kercken gantsch te doen afsetten, maar dat men veeleer een kerk niet compleet vindt, zoolang er nog geen orgel in is.

Nu, ongetwijfeld is het orgel het meest geschikte instrument om de gemeente te helpen zingen, en

past zijn muziek het best bij den eeredienst. Maar ik wil toch even eraan herinneren, dat zeer goed gemeentegedrag mogelijk is zonder orgel, en dat ook een ander instrument gebruikt kan worden om het gezang te leiden. — Wat het eerste betreft, heb ik eenzijdig droeve dingen beleefd, anderzijds schoone. Ik herinner me een dienst in een dorpskerk, welke een treffende muzikale illustratie gaf bij den laatste regel van Psalm 36:3 „waarin zij hulpeloos sterven”, omdat de menschen zoodanig waren gezakt, dat nog slechts enkele diepe mannestemmen deze woorden eruit wisten te brengen. Maar ik heb ook in een dorpskerk zoo krachtig-kernachtig hooren zingen, dat ik het gemis van een orgel niet alleen volstrekt niet gevoelde, doch bijna blij was dat geen orgel (zooals het helaas maar al te vaak gebeurt) dezen indruk wegnam.

Wat het tweede betreft, men kan ook kopermuziek gebruiken. Dr Meulenbelt deelt in „Onze onderlinge Bijeenkomst” mede, dat uit Spurgeon's Tabernakel het orgel geweerd bleef om „de schromelijke misbruiken” en een cornet à piston in plaats ervan dienst deed. In kerken, die nog geen orgel hebben, wordt bij ons meermalen aldus gehandeld.

Hoe iemand daarin „Vrijgereformeerdeheid” kan zien — ik denk hier aan de „eer Dorst” — is mij een raadsel. Hier komt juist het principieel Gereformeerde in uit, dat het instrument niet een eigen plaats krijgt in de liturgie, maar alleen hulpdienst bewijst om het gezang mogelijk en beter te maken. Derhalve moeten we ook niet spreken van „begeleiding” van het gezang, maar van „leiding”. Begeleiding dient om de schoonheid eener melodie te verhoogen en ook te doen uitkomen. Een begeleiding is soms zeer zelfstandig en maakt zich bij wijlen geheel los van de zingende of spelende stem. Denk aan een vioolconcert met orkestbegeleiding, denk aan de aria's uit oratoria. Dat is de bedoeling niet in onze kerken, en moet het ook nimmer worden. Het gezang der gemeente zou dan in de verdrukking komen. Hoofddoel van het orgel is, het gezang te leiden; al het andere is bijkomstig. Daarom kan men ook kopermuziek er voor gebruiken, en daarom zouden snaarinstrumenten moeilijk dienst ervoor kunnen doen. Al wat hulpdienst daartoe kan bewijzen, is bruikbaar; al het andere contrabande.

Zoo kom ik vanzelf tot de eischen, aan een goed kerkorgel te stellen. Ik zal die niet in onderdeelen behandelen, doch zeg alleen in het algemeen: het orgel moet sterk genoeg zijn om het gezang te kunnen leiden in de ruimte, waarvoor het bestemd is. Daarom lijkt me in de meeste gevallen een vrij pedaal onontbeerlijk, aangezien dat het grondgeluid moet geven, waarop het gansche spel zich baseert. En twee klavieren zijn toch ook eigenlijk noodzakelijk, zal men bij bedepsalmen behoorlijk „uitkomen” kunnen spelen, zoodat de melodie sterk genoeg klinkt en de accoordbegeleiding, alweer steunend op het vrij pedaal, zacht genoeg is om het karakter van een biddend of klagend gezang te bewaren.

Natuurlijk is het zeer wenschelijk, over een aantal mooie registers, een crescendo-kast, ja een rolzwever enzv. te kunnen beschikken, en het kan zeer tot bevordering van goed gezang werken als deze ten dienste staan. Doch dit alles behoort bij het welwegen, niet bij het wezen van het orgelspel in onze godsdienst-oefeningen. Een schitterend concertorgel als Rotterdam in de N. Zuiderkerk heeft, hoe te waardeeren ook op zichzelf, is m.i. met het karakter van onze Gereformeerden eeredienst in strijd. Gelukkig kan men ervan zeggen, dat het à double usage dienst doet: deels voor de muziek als zoodanig (bij de bespeelingen), deels voor den eeredienst; en gelukkig ook houdt de heer Besselaar zich bij de godsdienst-oefeningen geheel aan de eischen van ons Gereformerd beginsel, zoodat hij van de kerkdiensten geen

concerten maakt. Maar het zijn sterke beenen, die deze weelde dragen, en ik hoop, dat de kerkeraad van Rotterdam later, wanneer een ander eens op die orgelbank zou moeten plaats nemen, nooit moeite ervaart. Zulke orgels moeten uitzondering blijven in onze kerkgebouwen. Al zijn we nog zulke liefhebbers van muziek, dan zullen we toch, dunkt me, dit punt goed moeten vasthouden.

Waar men geen kerkorgel kan hebben, moet men zich met een harmonium behelpen. Men zouge dan althans, dat het niet zoo'n vreeselijke schreeuwlelijk is als dikwerf wordt aangetroffen; en trachte door zorgvuldige behandeling de tergende hangers en valsche tonen te weren.

Ook het beste orgel doet echter geen nut als een slechte organist ervoor zit; gelijk een goed organist ook van een slecht orgel nog heel wat weet te maken. Zoo deed de heer Luijkenaar Francken, toen hij nog organist was in de Plantagekerk te Amsterdam, wonderen met het wrak, dat daar op de plaats staat waar men een orgel zou verwachten. Evenzoo de heer Bouwmeester in de Haarlemmerpoortkerk vóór het orgel gerestaureerd was. In 't algemeen wil ik, naar aanleiding van het onlangs in dit blad geschiedene, de gelegenheid gebruiken om te zeggen, dat het college van organisten te Amsterdam over voortreffelijke krachten beschikt en alles doet wat mogelijk is om zijn werk op hooger peil te brengen, naar de boven ontwikkelde beginselen. Dit valt te meer in het oog, omdat de Amsterdamsche orgels zich niet onderscheiden door groote qualiteiten. Een zeer groot gebouwt als de Funenkerk heeft een orgel, dat de ruimte allerminst vult, en het is alleen aan het kranig werk der organisten te danken, dat er bij volle diensten en minder bekende wijzen geen ongelukken gebeuren.

Een organist moet, om goed in onze diensten te kunnen spelen, deugdelijke kennis hebben van de harmonieeler. Dat is noodzakelijk, omdat elk vers eigenlijk vraagt om zijn eigen accoorden. Ik zal dat niet in bijzonderheden betoogen, doch slechts met een voorbeeld. Het maakt een groot verschil, of bij dezelfde melodie, van Psalm 25 de 5de regel van vers 1, 2, 4, 7 en 8 of van vers 10 gespeeld wordt. In eerstgenoemde gevallen (ziet u het even na in een Psalmboekje?) moet in de accoorden, die men kiest, uitkomen, dat de zin doorloopt; in het laatstgenoemde geval moet het laatste accoord afsluitend zijn, en begint met den 6en regel een nieuwe zin. Ook zou ik in Psalm 73 den 5den en 6en regel van vers 12 gaarne geheel in majeure accoorden houden, terwijl in het volgende vers de gedachte van het bezwijken van vleesch en hart bij dezelfde regels om mineur accoorden roept, gevolgd door een krachtig majeur voor de slotregels. Het klinkt afschuwelijk als in Psalm 68:10 de voorlaatste regel (het maanren van den dood) met een accoord op de dominant wordt besloten, en nog erger als in Psalm 47 de 6e regel van vers 4 harmonisch evenzoo eindigt als in vers 1. In het laatste geval moet het accoord rust geven en afsluiten (Buigt u voor Hem neer), in het eerste geval maakt men bij eenzelfde accoordgebruik, dat de 7e regel (waar het al voor bukt) als een wormvormig ahangsel, dat geopereerd werd, op sterk water den volke wordt verlood.

Het gebruik van een Boekalboek is te verkiezen boven allerlei getimmer en gemartel van een instrument; doch het gaat gebukt onder het groote bezwaar, dat het voor alle verzen dienst moet doen en dus nooit met deze regelen kan rekenen. Zelfs moet het meermalen voor verschillende psalmen, die eenzelfde wijze hebben, gebruikt worden. Dat is ook voor de voorspelen zeer bezwaarlijk en, bij geringe afwisseling van boeken, voor de hoorders zeer eentonig.

Behalve harmoniekennis is compositie- of fan-

taseergave zeer noodig voor een goed kerkorganist. Anders kan hij geen voor- en naspielen maken in het karakter van het vers, dat gezongen zal worden, en van de godsdienstoefening, waaraan hij medewerkt. Ik zal nog eens Amsterdamsche voorbeelden nemen. — Niet licht zal ik den jubel vergeten alsof het heilal zong, dien eens Bouwmeester aan het zoo gebrekkige Haarlemmerpoortkerkorgel wist te ontlokken in een zeer geïnspireerd oogenblik, toen hij een tusschenspel maakte tusschen vers 1 en 2 van Psalm 19. Eenzelfde spel ware volmaakt ongeschikt geweest als het vers 4 en 5 had gegolden. — Een schitterende aanwijzing der beteekenis van het orgel voor het gemeenlijk gezang gaf Smit eens in de Keizersgrachtkerk bij het tusschenspel tusschen vers 2 en 3 van Psalm 1, door een voortreffelijke modulatie bij den aanvang ervan, die onmiddellijk het „gansch anders", waarmede vers 3 aanvangt, deed gevoelen. — En wat was er op een Zondagavond een wijding in de Boonslootkerk, toen op dat toch zoo mystiek klinkende orgel Goldschmeding Jr., blijkbaar onder den indruk der predikatie, bij het tusschenspel van den tusschenzang innig mediteerde over Psalm 73, zoodat de hemel als opening en de gemeente den adem inhield, om dat recht mede te leven. — Zóó is er de gewenschte harmonie tusschen prediking en orgelspel, en zóó wordt het gezang der gemeente niet alleen gesteund en geleid, maar ook ingeleid en door de muziek op hooger peil gebracht. Ik bedoel, zoodat uit de voorbeelden gebleken moge zijn, dat niet alleen in technichen, maar vooral ook in geestelijken zin.

Maar zoo veel ik het ook als een votum van afkeuring van het orgel of een bewijs, dat de organist niet luisterde, wanneer hij bij een tusschenzang, die geheel uit de proef opkomt, nog een voorspel van meer dan twee of drie noten (om tot den goeden toon te brengen) gaat maken. Dat valt buiten het karakter der liturgie. Gelukkig zingt men op onderscheidene plaatsen den tusschenzang zonder voor- en naspel, een gewoonte, die algemeen verdiende te worden.

Tusschenspelletjes tusschen de regels van eenzelfde lied zijn in 't algemeen uit den boze, omdat ze het gezang breken. Waar het vers of de melodie ze als het ware verlangt voor sterke overgangen, kunnen ze evenwel nuttig dienst doen. Zoo, als er een verschil van een octaaf is tusschen slotnoot en aanvangsnoot, of als een lofzingend deel in een geled overgaat. Bij Psalm 116:2 en 3 zingt men de verzen aan een; tusschen regel 1 en 2 van het 3e couplet kunnen enkele wel gekozen noten goeden dienst doen; niet een lang, en natuurlijk onbeduidend — want een goed organist doet zoo iets niet! — tusschenspel, zoodat ik wel eens moest aanhooren.

Punten en komma's spelen lijkt me verkeerd, omdat het met het karakter der melodie in strijd is. Wel zal men acht erop moeten geven, niet het minst in de keuze der accoorden, zoodat ik hoven aangaf.

Wie geen goed voorspel kan maken, doet de gemeente een dienst als hij zich beperkt tot twee of drie noten. Dat is veel en veel beter dan het schrikkelijk voortbrengen van wanklanken op een orgel zoodat belaa's maar al te veel in onze kerken geschiedt. Indien een voor of na-spel niet in of uit-leiden kan, late men het veel liever weg en beperke zich tot het strikt noodzakelijke.

Ten laatste de opmerking, dat het veel gewonnen zou zijn indien de gemeente, althans soms, staande zong; er zou dan niet zoo worden gezeurd, en het karakter van het gezang als deel van den eeredienst kwam dan beter uit. Maar de organisten zouden dan zich moeten beperken, opdat niet te veel van het geduld der van hun zetels verrezden kerkgangers gevraagd werd.

De M.

UIT DE SCHRIFT.

Torenbouwers.

... en een toren, welks opperste in den hemel zij. Gen. 11:4.

Ze zijn er nog — de bouwers aan den Babelstoren!

Ge vindt ze in het wereldleven. Mannen van grootsche denkbeelden, die hun eenheidsideaal nastreven te midden van de uiteengeslagen en verbrokkelde volkeren.

Prachtig zijn hun plannen. Zij zullen saambinden wat uiteengaet. Zij zullen hun trotschen toren bouwen, welks opperste rijzen zal in den hemel. Aller oog moet daarop zien. Het zal het middelpunt worden van den levenscirkel, de poolster, waar alle beweging zich om concentreert, de as waar het zich al om wentelt. Die bouwlieden hebben den hemelschen Kunstenaar en Bouwheer niet van noode.

Luide roepen zij: geen nood, wij redden 't zonder Hem!

Zij versmaden de wijsheid die van boven is. Zij zoeken niet de gerechtigheid Gods, die alleen ordening, saambinding, vrede, welvaart zou kunnen geven.

Zij achten zichzelf de nieuwe wereldscheppers. Zij zeggen: daar zij licht!

Maar het blijft: duisternis.

Deernis vervult ons als we zien op het woelen en werken dezer nietige menschen, die met den moed der wanhoop worstelen om een andere en betere wereld.

Ach, wat is hun Babelstoren klein. Kinderspeelgoed!

De groote God komt en belacht hun raad, verdeelt hun spraak, en hun naam vergaat. Vergeefs op bouwen toegelegd, zoo God Zijn hulp aan het werk ontzegt.

Ze zijn er nog — de bouwers van den Babelstoren.

Ge vindt ze ook in het kerkelijk leven.

De gemeente van Christus is voor hen niet de tempel des H. Geestes, waarin de geloovigen levende steenen zijn, gebouwd op den hoeksteen Christus.

Weleken — geen tempel, maar een toren! Niet om God te dienen en te verheerlijken.

Maar menschenwerk, opdat de aardsche bouwmeesters zich naam zouden maken.

Niet het neerdalen Gods in genade en liefde. Maar het opsterven van den mensch, in hoogmoed en trots.

Niet het opklimmen langs de ladder der genade, die uit het venster des hemels is uitgelaten.

Maar het oprizen langs eigen gemetselde torentrappen, om zóó te stijgen tot God.

En dan: niet de organische eenheid door den H. Geest Gods.

Maar de mechanische van hun voegwerk, steen bij steen.

Als gij ze hoort spreken over hun plannen om de velen een te maken, om de uiteenlopende lijnen saam te grijpen in de ééne lijn van hun rustig-rijzenden toren, om zoo te streven van de aarde tot den hemel, en van den mensch tot God, dan is het u, alsof ge in het land Sinear de ruïne van Babelstoren zag, het teken van machtelooze wanhoop.

Er zijn architecten bij en steendragers, tekenaars en tichelbranders, geleerden en eenvoudigen.

Maar hierin zijn ze één: 'tis al hun werk, 'tgaat al van beneden naar boven, 'tis al 'n gemaakte eenheid.

Ja, 'tis in alles het omgekeerde van het werk Gods, al spreken die Babelbouwers nog vrome taal en al bedienen zij zich nog van de oude formules, en al spreken zij van de streving tot God.

Ach, wat zijn ze arm met hun knutselwerk.

Hun toren is zoo hoog als 'n speldeknoop in den aardbol.

Ze zijn er nog — de bouwers van den Babelstoren.

Al noemen ze zich misschien belijders van den levenden God, discipelen van Christus, geroepen om mee te helpen aan den opbouw van den tempel Gods — en al bekoren ze misschien menigeen met hun valsche eenheidsideaal — in den grond der zaak dragen zij steenen aan voor den Babelstoren van het ongeloof en branden tichelen voor de schatsteden der haters Gods.

En laten wij nu maar ootmoedig bidden dat wij zelf er niet bij hooren.

Dat gevaar dreigt.

Als we de vastigheid van het Woord Gods loslaten en ons gebroekene bakken nithouwen, die geen water kunnen bevatten.

Als we niet bij alles bidden om de kracht en leiding des H. Geestes, opdat wij de waarheid liefhebben, de leugen haten en in waarachtige bekeering en heiliging des levens vruchten dragen. Gode tot eer.

Als we niet voorzichtiglijk wandelen in de vrees des Heeren.

Als we de wijsheid der menschen vermengen met de ware wijsheid die van boven is.

Als we 't zelfgemaakte verkiezen boven 't van God gegevene.

Als we niet door genade alleen zalig willen worden.

Als we er iets van ons bij willen voegen.

Als de eenheid en saambinding door ons cement moet komen.

Als wij in plaats van „steenen" bouwmeesters willen zijn.

Als wij den toren verkiezen boven den tempel. Menschenbouw boven Geestesbouw.

Dan zouden wij ons misschien veel verbeelden van het „opperste dat rijzen zou tot in den hemel". Maar het zou omgekeerd zijn.

Het onderste zou dalen in de hel.

De Babelstoren wordt nooit voltooid. De tempel des Geestes alleen.

F. C. M.

KERKELIJK LEVEN.

De aanval van Dr. Visscher.

VI.

De aanval van Dr. Visscher is psychologisch te verklaren uit den wensch om gebroken evenwicht te herstellen.

Zijn fout is, dat hij een zaak van tekstonderzoek opblaast tot een kwestie van Schriftcritiek.

Wij stelden daar tegenover, dat hij de Gereformeerde Kerken en inzonderheid Dr. H. H. Kuyper

ten onrechte beschuldigt, niet op de lijn der Schriftcritiek te bewegen.

Wij bewezen met de eigen woorden van Dr. H. H. Kuyper, dat zijn bewering in zake het Markus-slot op tekstonderzoek gegrond is.

De eigen geschriften der bijbelschrijvers zijn er niet meer. De handschriften geven wat door anderen werd overgeschreven.

Hierin komen vele varianten (verschillen) in lezing voor. Deze zijn gewoonlijk zeer onbeduidend.

De groote moeilijkheden concentreeren zich bij het tekstonderzoek om Markus 16:9-20; Joh. 7 vs 53-8:11 en 1 Joh. 5:7.

Hierover heerscht onder geloovigen geleerden geen eenstemmigheid. Prof. Ravinck h.v. noemde reeds in 1897 de echtheid van 1 Joh. 5:7 twijfelachtig.

Toch sloeg Dr. Visscher toen geen alarm.

Wat nu het Markus-slot betreft, hierover is niet nu pas, maar van de eerste eeuwen der Christelijke Kerk al verschil van opinie. Mannen, die aan een Schriftcritiek dachten, moesten het op grond van het tekstonderzoek te moeten besluiten. In de beide oudste handschriften komt het niet voor.

Toch hielden wij voor ons aan de canoniciteit ervan vast. En wel voornamelijk, omdat er een gewoonte is voor de echtheid van dit slot, die leefde vóór het oudste ons bekende handschrift werd geschreven.

Op een andere vraag: of het van Markus zelf of van een ander is, mochten wij niet inruan. Dit behoeft ook niet, omdat dit niet in het geding is. Prof. Visscher toch laat doorschemeren, dat hij het Markus-slot beschouwt als door een ander geschreven en ook prof. Kuyper spreekt het waarschijnlijk daarvan af.

De beide hoorders staan daarom niet zoover van elkaar als Dr. Visscher wil doen gelooven.

Dr. Visscher roept de hulp van autoriteiten in om zijn meening te slaven, dat Prof. Kuyper van de Gereformeerde belijdenis afwijkt.

Hij dacht zelfs Dr. A. Kuyper Sr. aan zijn zijde te hebben.

De vader, zoo stelde hij het voor, deed een geheel ander geluid hooren dan de zoon.

Hij schrijft (bl. 28):

„Indien dan ook de heer Kuyper alvorens zoo tegemoetkomend elastisch zich te toonen tegenover Dr. Neelsenbo eerst nog eens in het Hfd. der Encyclopaedie van Dr. A. Kuyper Sr. had gelezen over de theorie der tekstcritiek, dan zou hij zich de vraag hebben gesteld of ook hem soms de daar geschreven waarschuwing (bl. 66) geldt: „dat men op zulk een wijze te werk gaande onwillekeurig de critiek oproept om vanuit het rationalistische standpunt zich boven de Heilige Schrift te stellen". Zeer terecht waarschuwde Dr. A. Kuyper Sr., dat de critiek des bijbels, op dien voet toegelaten, er in steeds strenger vorm toe geleid heeft om de Schriftuur in deze schriften te disqualificeren. In critiek schuilt namelijk tweërlei: „een maatstaf waarnaar gij oordeelt en het oordeel, dat ge in gehoorzaamheid aan dien maatstaf velt". Zeker is het niet meer een oordeel in gehoorzaamheid aan dien maatstaf geveld, als om tegenstrijdigheden te ontloopen of exegetische moeilijkheden te vermijden een alfut verzen als onecht wordt gebrandmerkt en als niet-canoniek wordt uitgesloten. „Er kan binnen bepaalde grenzen eene onzekerheid van den tekst zijn, maar wie, zij het dan ook onbewust, voor deze providentiële grens bij de onttreding van den tekst geen oog heeft, breekt het principium theologiae en spreekt als stond hij niet op het terrein der palingsesie."

Daarom vermaant Dr. A. Kuyper Sr. hooge waarde aan de traditie toe te kennen. En de grenzen der tekstcritiek trekt hij aldus: „Hoe hoog men ook de verdiensten van de tekstcritiek aansla, nooit mag zij den indruk wekken, alsof de gemeente feitelijk eenen lang een valschen Bijbel had gebruikt en alsof thans eerst theologische geleerdheid de waarheid eens aan het licht zou brengen. En omgekeerd moet de tekstcritiek, zal zij vrucht dragen en ingang vinden, de globale juistheid der traditie ten deze op den voorgrond stellen, van alle hooge pretentie afzien en zich bepalen tot den nederigen dienst om allerlei details van den tekst in orde te brengen." Zoo sprak Dr. Kuyper Sr. Naar mijne meening is deze opvatting de juiste. Maar daarmede is het als onecht verwerpen van het slot van Marcus moeilijk overeen te brengen.

Hoe klemmend leek dit beroep op Dr. Kuyper Sr. Maar Dr. Rullmann deed dit al spoedig teniet, door van Dr. Kuyper Sr. deze zinsede uit een zijner werken aan te halen: „De vraag of Marcus 16:9-20 in de Schrift hoort, dan wel een inschuifsel is van menschelijken oorsprong, blijft nog steeds de deskundigen, ook onder de vereerders der Heilige Schrift, verdeelen".

Hiermee was het uitspelen van den vader tegen den zoon mislukt.

Prof. Visscher toonde de opvatting van Dr. Kuyper Sr. aangaande het tekstonderzoek niet te hebben begrepen en daarom een verkeerde conclusie te hebben getrokken.

Nog ongelukkiger bijna is hij met zijn beroep op Zahn.

Hiermee bedoel ik niet, dat het niet aangaat Zahn, die Luthersch is, te betrekken in een geschil over de Gereformeerde belijdenis.

Prof. Visscher wil Zahn alleen laten verklaren, dat het standpunt van Prof. Kuyper niet volstrekt noodzakelijk moet gearcht.

In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat ook wij den arbeid van Zahn bijzonder hoog stellen.

De exegetische werken van hem en zijn medewerkers zijn nog de beste uit dezen tijd, die ons ten dienste staan.

Toch wordt Zahn in onze kringen wel eens te klakkeloos gevolgd.

Men v
principi
hem tot
Over
te zeer
orthodox
Anders
formeerd
Doch
Prof.
Maar
Hij n
Wohlenb
De ko
kommen
de ham
Op
Zahn
Wij z
hebben
Maar
voor
En d
Nu be
samenst
werk ge
is gewo
Hij d
Zahn
van een
Dr. V
een Arn
dat van
schreyer
dat dit
den Pre
tion" (h
Dit n
Aanga
handsch
zer leze
teekening
kunnen
duiden
Markus
aanduid
Volge
indien
heele M
verder.
gesteld
wijs, da
heden e
heeft b
derhalve
Zahn,
16:14—
gesen v
gen), v
werk h
het Ma
op Aris
niet op
jonger,
vervolgt
'talgem
ren en
Markus
Er zi
toeschri
Maar
Bijkl
gegrond
En n
Hij v
in een
in die
het gev
Prof.
er dan
in dit
men in
tussche
den we
tije es
de moe
aus sol
fangs u
Irenaeu
August
wegges
lijk. I
anders.
Nu
hier v
Hij b
zich w
deze k
zoo wi
Legg
zelf se
„Het
toond,
stij is
meenin
lating
te ver
den in
ven. Z